

gospodarske, obertnijske in národske.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

V Ljubljani v saboto 7. novembra 1857.

Živino čez zimo ložeje prerediti. *)

Živino čez zimo ložejo prerediti je letos za kmetovavce ena naj važniših skerbí, ktera bo marsikteremu gospodarju sive lasé delala.

Krompirja se letos ni obilo nakopalo, repa je večidel drobna, detelje se je malo, otave skoraj nič nakosilo; — tudi senó se ni obneslo kakor druge leta. Da ste pa v naših krajih poljedelstvo in živinoreja v ozki zvezi, je vsakemu kmetovavcu znano. Če bi se mogel živine znebiti, bi ne bil v stanu, polja s prostimi rokami obdelovati, in prihodnjo spomlad bo kup živine, kakor se kaže, močno poskočil. Res prav abotno bi bilo sedaj živino po niski ceni prodajati in spomladi ob času rali jo pa na pol dražje kupovati. Kam bo gospodar prišel, če bo tako ravnal; — gotovo iz dežja pod kap!

Ostanjki iz žganjarij in olarij, lanéne preše in enake reči, so res dobre, pa jih vsak ne dobí.

Zato sem se danes namenil, kmetovavcom marsikaj priporočiti, kar jim bo v zadregi klaje gotovo v veliko pomoč, živino čez zimo prerediti.

Pervo je s klajo prec od začetka varčno ravnati (šparati); vsak gospodar naj bo šparovec! Tukaj pa ne menim, da bi se živini tako malo pokladalo, da bi stradala. Tako gospodariti bi bilo slabo gospodariti, ker po takem ravnani bi se vrednost živine vedno bolj zmanjševala; živina bi hirati in bolehati jela. Pod besedo varčno ravnati razumem le s pičlo klajo dobro gospodariti, to je, to malo, kar živini pokladamo, prav redivno in tečno napravljati. Vsakemu je znano, da se tudi slaba in pusta piča dá po razni primeši bolja in redivniša napraviti, če se, kakor skerbni živinorejci delajo, z moko ali otrobi obloja, solí in pari. Tudi živež slabega okusa se dá po pametni primeši ali zabeli tako zboljšati, da ga ne samo ljudje radi vživajo, ampak tudi živina po njem s posebno slastjo sega. — Posebno slama je za tako zboljšanje pripravna. Ako se slama zametuje, je tega ali nemarnost ali pa obilnost kriva.

Ker se je letos v naših krajih ozimina sploh dobro obnesla, so dobili kmetovavci več jeklenega zernja in lepe slame, kakor druge leta. In ker je bilo letos suho in vroče poletje, ima slama sploh, posebno pa od sternenega žita, več redivne moči v sebi, kakor v mokrih letih, zato ker je žito naglo zorelo, in se takrat posušilo, ko ni bilo zerno še popolnoma do zrelosti dognano; zato bo tudi letošnja slama za živinsko klajo bolja, kakor je bila druge leta. Pri vsakem gospodarstvu se bo moglo na to gledati, da se bo slama zboljševala, kar se zgodi, kakor so „Novice“ že večkrat natanko učile, da se razrezana slama v kadéh namaka in, ko se kisati začne, poklada živini.

Tudi pléve se bodo pri živinoreji dale na to vižo porabiti.

*) Čeravno topla jesen gospodarjem nadloge zastran klaje zlo polajšuje, ker morejo svojo živino še povsod pasti in je paša res sedaj tako lepa, da je ni bilo takošne celo poletje (zato je pa tudi merva že dosti cenejša), smo vendar posneli ta sostavek iz časnika dunajske kmetijske družbe. Vred.

Ker pa živina suhíh plév in rezance veliko rada ne jé, ampak le korenstvo izbira, pléve in rezanco pa popusti, zato se morajo pa suhe reči za živino prijetne in redivne napravljati, to je, tako, da jih živinski želodec ložé prekuha in prebavi. Sploh se klaja naredí ložé prebavljiva, če se namoči in potem s soljo potrese; potem bo živina gotovo rezanco in otrobe prav rada poberala.

Sol se mora letošnja zimo, ker močno klaje pomanjkuje, pogostoma pri živinski klaji rabiti, in nihče naj se stroškov preveč ne bojí, in če le more, naj si je omisli. Živina mu bo za njo bogate činže povračevala. — Vsak gospodar dobro vé, da sol ni klaja, pa vendar je živini kaj zdrava reč. Če se klaja solí, je po nji veliko prijetniša in okusniša; slabo in operhnjeno senó, otava in pa slama se po soli tako zboljša, da živini ne škoduje, ktera po boljšem okusu hrepené redivne moči po osoljeni piči več povzije, ktere bi se v naturnem stanu javaljne pritiknila.

Da živina po solnatih rečéh rada sega, se lahko prepričamo. Ako le na kmete včasih pogledamo, bomo kmali vidili, da krave in ovce rade krog apnénih in solitarnih zidov stikujejo in jih ližejo in rade tudi scanje pijejo. Naj divjega konja boš s soljo in sladkorjem ukrotil, in golobe zamoreš v svoj golobjak iz cele vasi privabiti, če jim le nasoljenega zernja zobati posiplješ. In vendar le je veliko gospodarjev, ki trohice soli svoji živinici ne privošijo, če tudi lahko morejo.

(Konec sledí.)

Kako se dajo večji prihodki na kmetii zadobiti?

(Konec.)

2. Stroški se bodo zmanjšali: a) če na dobro poboljšano njivo seme damo, ga bo veliko manj treba kakor na slabo; ker se bo zló razrastlo, če bo enako vsejano; b) če se primemo sejavnih mašin, ki niso drage, ki se lahko v shrambi kmetijske družbe vidijo in priprostiše bolj cenó naredé. Take sejavne mašine polagajo seme enakomerno in v verste, in se ga dober del prihrani, kakor skušnja učí; in imajo še druge prednosti, ki naredé boljši rast in lepši žito; c) če se na vsako hudo zemljo le na brazdo seje in z valom povalí, in seme dobro v zemljo vtisne, bo skorej vse seme kalilo in shajalo; d) če se skerbno le narboljši, ne pa slabo zerno za seme odloči; e) če se tako malo, kar je nar bolj mogoče, delovci najemajo, in le bolj domači potrebne dela na posestvu opravljajo, in kar danes ne morejo, jutri in pojutrišnjem dodelajo; f) če se nespametne pojedine ondi, kjer so še, opusté, in delovcom ne nezmeren, ampak le potreben, čeden in tečen živež daje, in ne vsako drugo uro, kakor je še v nekterih krajih navada, ampak dosti je do sitega trikrat na dan, kakor vidimo tudi varčne Lahe le trikrat na dan polento jésti, in potlej pridno delati.

3. Na našem posestvu se tudi še kaki drugi dobički poiščejo, kteri so dozdej zanemarjeni bili; a) več prostorov je, ki so dobri za sadno drevje, in ga ni, dasiravno bi lep dobiček dalo; b) murbno drevje

gospodarske, obertnijske in národske.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

V Ljubljani v sredo 11. novembra 1857.

Gospodarske novice.

(Sadjoreja). Kako marljivo se na Českem sadjoreje poprijemajo, dokazujejo sledeče številke: V letu 1856 so na Českem pri 184 ljudskih šolah nove drevésnice napravili in za poduk šolske mladosti so imenovano leto 29920 sadnih in 6923 divjih drevés več posadili. Število sadnih drevés v vertih se je za 1,006,320 pomnožilo. — Ob potih in v drevorédih so memo leta 1855 281,418 in 87,723 divjih drevés, na pašnikih in pustih krajih pa 163,931 sadnih in 998,413 divjih drevés več vsadili, in v vsem skup so 3820 oralov zemlje za drevorejo porabili.

(Silno rodovitnost sadnega drevja) nam priča to, da so v nekem tergu na Parskem vagán jabelk po 15 kr. prodajali.

Gospodarske skušnje.

(Krompirjev sir.) V več krajih Nemškega delajo sir iz krompirja in ga napravijo veliko. Kako ga delajo, bi utegnili tudi našim gospodarjem in gospodinjam všeč biti zvediti, ker krompirjev sir je res dober. Naj jim tedaj to povémo. Tako le ga delajo: Krompir (dobre sorte) najprej dajo kuhati; potem ga olupijo in v možnarji prav drobno zribajo. Na 5 delov tako prav lepo zribanega krompirja vzamejo 1 del kislega mleka (postavimo: na 5 funtov krompirja 1 funt kislega mleka, na 10 funtov krompirja 2 funta mleka itd.) in pa enmalo soli. Vse to: krompir, mleko in sol, zmešajo dobro skupej in v dobro zadelani posodi pustijo, kakor je letni čas bolj vroč ali merzel, manj ali več dní pri miru stati. Čez 3 ali 4 dni še enkrat to zmes dobro premešajo in v podobo sira podelajo; sire potem na rešeto položé, da se vlaga odteče, potem jih dajo na senčnem kraju sušiti in nazadnje jih skladoma položé v sode. Čez 14 dní je sir že dober za vžitek; kolikor je pa stareji, toliko bolji je. V dobro zapertih posodah ali na suhem kraju shranjen se dá krompirjev sir več let dober ohraniti. Še bolji se pa krompirjev sir naredi iz ovčjega mleka namesto kravjega.

Živino čez zimo ložeje prerediti.

(Konec.)

Druga vsega priporočevanja vredna naprava, iz suhe rezance in plév dobro kermo za živino napraviti je, če se z njima tako ravná, da se same po sebi sparite. Tega sem se že pred več leti sam prepričal, da živina to klajo kmali rada žrè, po kateri se tudi tako rekoč očividno popravlja.

Kdor pa želí živini sparjene klaje pokladati, naj več kadí ali iz žaganc zbitih predalov napravi in v živinski hlev postavi, naj jih nasuje s suho rezanco in plevami in nekoliko s korenstvom, to je, s skerhljano repo ali krompirjem pomeša, sproti pa z vodo poškropí, potem dobro potlači, in če je moč s kakim plohom pokrije. V kakih 12 do 24 urah, potem kakor je toplota, se ta mešanca sogreje, bi rekel, pokuha. Zdaj se klaja iz kadí jemlje in

mlačna živini poklada. Že nje duh razodeva, da je dobra in prijetna.

Kdor pa nima repe ali krompirja, naj pridene zdrobljenega ali šrotanega žita ali pa otrobov sparjeni klaji; pri tem pa naj ne pozabi, te mešance nekoliko osoliti. Pri ti klaji ne bo živina nikdar sená pogreševala. Tukaj moram pa gospodarje še opomniti, naj te neprecenljive klaje za več razdelkov napravijo, da je imajo za večkratno poklajo pripravljeno.

Če bi pa kdo ne imel kadí ali predalov pri rokah, zamore omenjeno mešanico tudi v hlevu na tleh napraviti, če namreč za klajo omenjene reči na kup nasuje in jih ravno tako škropí, solí, tlači itd., kakor one v kadih in s kako plahto ali štorjo pokrije, da poprej zavrejo in se sparijo.

Prav koristen nam bo letos žitni drob, ki je pri žitni ceni skoraj najboljša, krepkejša in redivna kerna za živino, katero je po navadi v slabih letinah posebno drago. Kdor bo tedaj živino po mojem svetu redil, se mu bo gotovo dobro splačala, lahko in pri tem tudi drago jo bo prodal.

Če bi gospodar v nekterih letih ceno sená, kar ga živina potrebuje, natanko prerajtal in primeril s ceno žita, kar ga je za poparjeno klajo odločil, se bo kmali prepričal, da ni na zgubi, če živino z žitom redí. Če tu in tam cent sená 3 gl. veljá, vagán ovsa pa 1 gl. in 30 kr., je že skorej za polovico na dobičku, ako klavni živini namesti sená šrotano žito, rezanco in korenstvo poklada, ker en vagán ovsa ima ravno toliko redivne močí, kakor en cent sená; po tem takem bi bilo tudi slabo gospodarstvo, če bi se pri taki draginji sená namesti ovsa ali drobú le senó kupovalo.

Iz tega se previdi, kako koristno je, da kmetovavec pri živinini klaji na vse pazi in ceno natanko prerajta, da zvé s katero bo najložé izhajal. — Če se pa ozremo na klajo, katero kmetovavci svoji živini naj raji pokladajo, bomo pač kmali zapazili, da ne presojujejo klaje po svoji živini, katero imajo čez zimo prerediti, in ravno ta nemarnost se nahaja najbolj pogostoma pri zanikernih hlapcih in deklah. Brez vse skerbi navalé polne jasli živini klaje, da se le popred dela znebijo, namesti da bi se bolj zamudnega dela poprijeli in klajo iz žitnega drobú (šrotanja), rezance in korenstva napravljali, ktera je živini veliko tečniša od sená.

Tukaj moram pa še eno klajo v misel vzeti, katero kmetovavci v našem kraju veliko obrajtajo in ktera jim veliko veliko odrine. To so namreč oruženi ali obrobkani turšični storži. Ko so živinorejci sčasoma dobroto redivne močí omenjenih storžev spoznali, je bil pred nekoliko leti na Dunaji mlin napravljen, kjer se oruženi turšični storži na debelo melejo, in ta drob je za živino kaj dobra klaja. Jez pa mislim, da se ravno to doseči dá brez mlina, če se storži na drobno skerhljajo, namočijo in nekoliko osolé, kar sem že egorej od enake klaje nekoliko omenil. — Kakor so imenovani storži ob dobrih in bogatih letinah koristni za kurjavo, ravno tako hasnivi so za živinsko pičo, kadar druge klaje primanjkuje.

Če se tedaj vseh teh klaj živino čez zimo prerediti poslužujemo, če lastniki vinogradov listje vinske terte

živini pokladajo, — če se turšična slama s stebli vred na drobno reže, v vodi namaka, — žitne pleve skerbno porabljujejo, — slama za rezanco reže, tista pa, s katero se je po navadi nastiljalo, naj se živini poklada, senó pa le po redkoma od časa do časa po malem kermi. Več naj se ga le takrat daje, kadar je že korenstva zmanjkalo, in če se bo živina tako kermila, jo bomo brez vsega strahu lahko čez zimo prerediti.

Končaje današnji spis naj opomnim še pomoči za spomlad.

Ker je letošnja suša večidel deteljša pokončala, bi bilo prav, ako bi bili kmetovavci v jeseni ob pravem času dovolj réží na svoje njive nasejali, kar so „Novice“ že unkrat priporočevale, ktero bi spomladi konca malega travna in v začetku majnika kosili in živini za srovo klajo pokladali. — Ker je žito letos precej po ceni, bi se to brez velike škode storiti dalo, in če bi réží spomladi živini za srovo klajo tudi kositi treba ne bilo, bi se tudi lahko pustila dozoriti.

S tem sklenem svoj predlog in želim, da bi se ga gospodarji, kateri niso letos obilo sená nakosili, z veseljem poprijeli, da bi jim ne bilo treba svoje živine po majhni ceni prodajati in spomladi pa ob rali drago kupovati. Gotovo cenejše klaje si ne more kmetovavec, kteremu dragega sená pomanjkuje, omisliti, kakor če svoji živini slamo z drobnom in rezanco zmešano čez zimo poklada, kakor sem mu gori nasvetoval in priporočal.

Zastran bukev v Vodnikov spomin.

Leta 1758, 3. dné mesca februarja je bil rojen Valentin Vodnik, kateri si je kot slovensk pevec in izverstno učen mož toliko zaslúg za domovino nabral. Tega učenega moža sposobno častiti in mu postaviti spomin po vsih domačih slovstvenih in učenih možeh, sem sklenil, do njegovega rojstnega dnéva, to je do 3. februarja 1858, bukve sta namen (Album) izdati. Že v zboru zgodovinskega društva sem 5. t. m. o tem govoril in se obmernem sedaj na vse slovenske pisatelje. „Bukve v spomin Vodnika“ bi po mojem naménu obsegale: 1. kaj, iz česar bi se dalo govoriti o Vodniku, njegovem življenji, njegovem značaju, njegovi slovstveni in duševni delavnosti ali njegovi rodbini — in sicer o tem, kar se njega več ali menj dotika; 2. je pa tudi namen teh bukev, da bodo ob enem v slavo našega slavnega prednika Antologia, to je venec, v kterega bodo izvirni izdelki vsih na Krajskem rojenih, na Krajskem živečih ali za Krajsko marljivih pisateljev krašne, dišeče cvetlice povezane, v kterih pretečeni čas sedanjemu v roko séga.

Prosim tedaj, mi za omenjene bukve po možnosti kmalo kaj poslati, in zlasti v dosego tega, kar je v 2. rečeno, prosim uljudno, da mi kar gotovo slednji pisavec omenjene verste kak izdelek svoje roke in svoje glave blagovoljno pošlje. Izdelki nej so slovenski ali nemški, v verzih ali prózi, in gledé zapopáda lepoznanstveni, zgodovinski ali naravoslovski.

Da bo mogoče, bukve o pravem času izdati, je treba, da izdelke saj do srede mesca decembra prejmem.

Če bi kaj dnarjev potem ostalo, ko bi bile bukve poprodane, bi se ta ostanek v kak prikladen namen obrnil.

Svesto upam, da se bo dalo z „zedinjenimi močmi“ kaj ličnega in popolnega doseči. Dr. E. H. Costa.

Poméni zgodovinskega društva v mescu oktobru 1857.

V 17. zboru društva je zabernil tajnik pričujoče na „Mittheilungen“ za mesec avgust in kar je v njih; potem je omevil tajnik obširnejega dela našega rojaka, dr. Konstantin Wurzbacha, iz kterega se previdijo

zgodovinsko-zemljopisne dela v letu 1855, ktere krajnsko deželo zadéva, in je opomnil ob enem, da se dá iz profesor Karajan-ovega govora, ki je v sejnih priobčbah c. kr. dunajske akademije znanost natisnjen, da je zgodovinski razred té akademije v letu 1856 7 bukev (blizo 318 polá) na svitlo dal, v kterih je mnogo učenih in izverstnih izdelkov brati, pa da je naša dežela v njih, kar njo utiče, čisto pozabljena.

Gosp. Nečásek, vodja ljubljanske gimnazije, je naprédoval svoje priobčbenja o imenovaní gimnazii od leta 1654 do 1660, iz kterih kratko posnamemo:

V letu 1654 je bilo mnogo učencov, kateri so prepozno — nekteri še le v mescu decembru — iz vakanc prišli; mogli so v nižji šoli ostati in še druge kazni terpéti. V višjih razredih so se mogli mnogi učenci zavoljo večkratnega ponočnega rogoviljenja, v nižjih pa zavoljo prepovedanega kopanja pokoriti. — Iz šole iztirovali so učence po trojnih stopnjah. Ali je bilo samo dotičnemu razredu, ali v vsih razredih ali pa očitno z načertom (programom) oklicano, da mora ta ali uni šolo zapustiti.

Kakor današnje dni, tako je bilo tisti čas tudi krivih prerokb slišati. Za dan sv. Klare (11. avgusta) je bilo ljudstvu mrakljenje sonca in več družih nesreč prerokovanih; pa vendar (!) niso učencem tisti dan šole pregledali. Prerokbe so bile lažnjive. — Ker se je marsikdo šolskih pričeval krivo posluževal, so jih učencem dajali, kadar so jih silno potrebovali. V začetku léta in tudi večkrat so romali učenci na Rožempoh in so potoma rožni kranc glasno molili. — Tisti čas so učenci v znanostih in vérozakonskih ozirih začeli naprédovali. Tri leta pred ni namreč ne eden k Jezuitom šel; leta 1654 pa so šli 3; brez téh je šel 1 k Bernardinom, 1 k Franciškanom in 1 k Avguštinom. 24. decembra 1655 so učence domú spustili, ker jih je bilo sila ubožnih in so mogli iti, si živeža nabérat.

Po šegi tistega časa so se učenci tudi v komedijah itd. urili, in so tudi, igraje „das Paradies“ (raj) nekoliko čez mejo raja mahnil. Zavoljo tega so bile takošne igre pozneje bolj rédke in leta 1656 šestošolcom prepovedane. — Pa v letih od 1657 do 1660 je bilo kaj takega dovoljeno. — Léta 1616 je bilo po tadanjem deželnem poglavarstvu naznanjeno, da ne more nihče v šole priti, kdor nima s čim živéti. To je več učencov, zlasti Kočévarjev, domú zagnalo! — 19. dné novembra (kterega leta?) ni bilo somnja v Ljubljani zavoljo kuge v drugih krajih. — 22. dné marca (kterega leta?) so iméli slovésne volitve nekakih slovíl v spodbado učencov gimnazije. Da bi se namreč učenci pridneje in uspešneje učili, so navadno v začetku vsacega mesca izmed učencov izvolili nekake častnike, kar so imenovali „scriptio pro imperio seu magistratibus creandis.“ Učenci, kateri so se z učenjem najbolje obnašali, so bili namreč izvoljeni kot razni častniki, kateri so se po latinsko imenovali: censor (pregledovavec) decurio (desétnik), decurio maximus (desétnik desétnikov); včasih tudi: imperator (zapovedovavec), praetor (svetovavec). Slednjemu desétniku je bilo nekaj učencov podredjenih, kateri so mu mogli vsakdan odgovarjati, kaj so se učili domá. Desetnike je volil ali desetnik desetnikov ali pa učitelj sam. Prepričati se, ali desetniki svoje dolžnosti spolnujejo ali ne, je preskušal magister (?) nekatere njih slednji dan. Pismene izdelke so desetniki poberali in popravljali, učitelj pa je izdelke desetnikom tihoma popravljal. Nektere najboljih in najslabjih izdelkov so tudi pričá vsih glasno brali. — 16. maja so „v vertu pri mestu“ v pričó deželnega glavarja več igrokazov napravili. — Vsaki razred je imel svojega varha (pervošolci sv. Janeza kerstnika, drugošolci sv. Angelja varha, tretješolci sv. Stanislava, četerošolci sv. Alojzija, pétošolci sv. Franciška Ksav., šestošolci sv. Ignacija. Patron sédmo- in osmošolcov je bil sv. Tomaž Akvinski, kterega gód so slovésno obhajali in ta dan so šli pred vsimi drugimi učenci. — Tadanji prefékt Janez Dolar je bil prestavljen v Pasavo kot učitelj go-